

Kritik mot Uddevalla tingsrätt för långsam handläggning av ett brottmål och uttalanden om tingsrättens rutiner för utsättning av sådana mål

Beslutet i korthet: I ett brottmål som avsåg grov kvinnofridskränkning dröjde det nästan ett år efter att åtalet kom in till dess att tingsrätten kallade till huvudförhandling. Förhandlingen ställdes dock in och handläggningstiden började närma sig två år när målet avgjordes. I beslutet konstaterar JO att tingsrätten inte har vidtagit tillräckliga åtgärder för att se till att målet avgjordes inom skälig tid och pekar t.ex. på att flera gärningar var gamla redan när åtal väcktes. JO kritiserar tingsrätten för handläggningen.

I ett annat brottmål, som avsåg olovlig körning, var den tilltalade 17 år gammal när åtalet väcktes. Eftersom den tilltalade var så ung skulle målet hanteras skyndsamt enligt 29 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, men det dröjde fyra månader innan tingsrätten meddelade dom. Även om JO anser att det kan diskuteras om tidsåtgången är förenlig med skyndsamhetskravet finner hon i detta fall inte anledning till kritik.

I beslutet gör JO uttalanden om ansvarsfördelningen för brottmål samt om vikten av tydliga och skriftliga rutiner för utsättning. Enligt henne kan en domstol behöva beakta bl.a. om det finns särskilda faktorer, såsom vad det är för slags brottslighet eller om huvuddelen av bevisningen består av muntliga uppgifter, som gör att ett visst mål bör prioriteras. Domstolen måste dessutom uppmärksamma om tidigare huvudförhandlingar har ställts in och skälet till det. JO framhåller vidare att kravet på skyndsamhet i ungdomsmål medför att det är speciellt angeläget att domstolen efter en inställd förhandling omedelbart sätter ut ett sådant mål på nytt samt att rutinerna innehåller särskilda anvisningar för hur mål med unga lagöverträdare ska hanteras, exempelvis hur skyndsamt domstolen ska kalla till huvudförhandling.

JO gör avslutningsvis vissa uttalanden om utsättning av brottmål under en pandemi.

Anmälningarna

I anmälningar som kom in till JO i juni 2021 framförde AA (dnr 4547-2021) respektive BB (dnr 5061-2021) klagomål mot Uddevalla tingsrätt om långsam handläggning av två brottmål.

AA uppgav i huvudsak följande om tingsrättens mål nr B 523-19.

I februari 2019 polisanmälde hon sin f.d. man för bl.a. misshandel. Åtal avseende grov kvinnofridskränkning väcktes den 11 februari 2020. Hon kontaktade därefter tingsrätten vid ett antal tillfällen men fick inget besked om när huvudförhandlingen skulle hållas. I augusti 2020 fick hon besked om att förhandlingen planerades efter sommaren, men i september meddelade tingsrätten att den ställts in p.g.a. coronapandemin. Tingsrätten kunde inte ge henne besked om när huvudförhandlingen skulle bli av, utan det enda hon fick veta var att målet som tidigast skulle bli utsatt under våren 2021. I januari 2021 skrev en domstolshandläggare till henne att huvudförhandlingen var planerad till den 20 och den 22 april 2021. Även det förhandlingstillfället ställdes in p.g.a. sjukdom. I maj meddelade tingsrätten att hennes mål skulle tas upp den 7 och den 9 december 2021, dvs. nästan tre år efter att hon gjorde polisanmälan.

BB uppgav i huvudsak följande om tingsrättens mål nr B 580-21.

Hennes son åtalades för olovlig körning. Händelsen ägde rum i januari 2021 och sonen fyllde 18 år i oktober samma år. Huvudförhandlingen skulle hållas den 8 juni 2021, men den blev inställd och därefter fick hon besked om att förhandlingen skulle hållas den 14 december 2021. Hon tycker att det är orimligt och fel att sonen får vänta så lång tid på huvudförhandling.

Utredningen

JO tog del av dagboksblad i mål nr B 523-19 där AA var målsägande och dagboksblad i mål nr B 580-21 där BB:s son var tilltalad.

Därefter begärde JO att Uddevalla tingsrätt skulle lämna upplysningar och yttra sig över det som förts fram i anmälningarna. Tingsrätten skulle särskilt yttra sig över vilka prioriteringar och anvisningar tingsrätten gjort och lämnat i fråga om framför allt utsättning av brottmål under pandemin liksom om några särskilda rutiner tillämpats beträffande mål som ställts in under denna period samt vilken information som parter fått angående detta. Vidare skulle tingsrätten yttra sig över vilka åtgärder som tingsrätten vidtagit med anledning av den domarbrist som tingsrätten enligt en anteckning i dagboksbladet i mål nr B 580-21 menade rådde under våren 2021 och om tingsrätten i det sammanhanget hade begärt bistånd från t.ex. Sveriges Domstolars s.k. förstärkningsstyrka¹. Tingsrätten skulle även yttra sig över hur handläggningen av mål nr B 580-21 förhöll sig till 29 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL.

¹ Inom Sveriges Domstolar finns sedan många år en förstärkningsstyrka av domare. Syftet med förstärkningsstyrkan är att kunna täcka upp tillfälliga behov av ökad arbetskraft hos domstolarna (Sveriges Domstolars årsredovisning 2020, s. 21).

Uddevalla tingsrätt inkom genom lagmannen CC med remissvar i de två ärendena, som behandlas gemensamt i detta beslut.

I fråga om handläggningen av JO:s ärende 4547-2021, mål nr B 523-19, anförde tingsrätten i huvudsak följande (bilaga utelämnad):

Det aktuella målet gäller grov kvinnofridskränkning. Enligt aktuellt dagboksblad kom stämningsansökan in till tingsrätten fredagen den 11 februari 2020. Dagen efter bevisstämde tingsrätten i målet. Den 22 januari 2021 kallade tingsrätten till huvudförhandling att hållas den 20 och den 22 april. Förhandlingen ställdes därefter in genom beslut den 29 mars 2021. Kallelse till ny huvudförhandling skedde den 19 augusti 2021, att hållas den 1 och den 4 oktober 2021. [...]

[...] Målet är ett tvådagars brottmål, vilket innebär att det är fördelat på viss rådmann för utsättning på lämpligt brottmålsting. Målet har satts ut av ansvarig rådmann, men i samband med att rådmannen hastigt blev långvarigt sjukskriven ställdes huvudförhandlingen in. Målet har därefter omfördelats till annan rådmann och ny huvudförhandling planerades i december 2021. Målet har därefter kommit att i stället sättas ut i oktober 2021. Till den nu utsatta huvudförhandlingen har en pensionerad domare förordnats.

[...] Pandemin har i tiden sammanträffat med en stor brist på domarresurser vid tingsrätten. En del förhandlingar har ställts in på grund av pandemin, men handläggningstiderna för mål och ärenden har påverkats i än större utsträckning av den stora bristen på domarresurser. När förhandlingar ställts in på grund av pandemin har parterna informerats om detta.

Tingsrätten har i sin målhantering prioriterat utsättning och avgörande av förtursmål, dvs. i första hand mål med tidsfrister enligt 45 kap. 14 § andra stycket rättegångsbalken och 29 § andra stycket lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Utöver dessa mål med författningsreglerade tidsfrister har tingsrätten i andra hand prioriterat utsättning av och avgörande av andra mål som kräver skyndsamt handläggning. Till dessa mål hör övriga brottmål med unga lagöverträdare och tvistemål som rör barn och ungdomar. Övriga mål har hanterats i turordning efter ålder. Efter det att ineliggande balanser efter hand blivit allt större har det inte varit praktiskt möjligt att sätta ut alla mål till huvudförhandling redan då åtal väckts, utan s.k. bevisstämning har tillämpats. Målen har sedan satts ut när det varit möjligt.

När förhandlingar har ställts in, oberoende av orsaken till detta, har rutinen varit att målet ska sättas ut på nytt på närmast tillgängliga tid. Eftersom brottmålsting sätts ut enligt en i förväg fastställd tingsordning med förhållandevis lång framförhållning kan det medföra en likaledes förhållandevis lång väntetid på ny förhandlingstid. Tingsrätten har saknat resurser att sätta ut extra ting utöver tingsordningen. För att påskynda avgörandena har handläggare på målkansliet därför varit instruerade att ha särskild bevakning på mål som kräver särskild skyndsamt och försöka att sätta ut sådana mål i luckor som uppstår i kalendern när andra mål ställs in. Denna information ska ha lämnats till parter som ifrågasatt handläggningstiden och efterfrågat information kring denna.

Tingsrättens bedömning

Anmälan

Anmälaren tar ... upp tingsrättens hantering av målet och de kontakter som tagits mellan domstolen och anmälaren, framförallt kring utsättning (och inställning) av huvudförhandlingen. Det saknas anledning att inom ramen för det här yttrandet gå in på de enskilda handläggningsåtgärder som vidtagits (eller inte vidtagits) i målet, utan det kan enkelt konstateras att målets handläggning dragit ut alltför långt på tiden. Skälen härför redovisas nedan. Mot bakgrund av den

beskrivna handläggningen, den tid som förflutit innan målet slutligen satts ut till huvudförhandling och anmälarens mående under tiden går det inte att göra annat än att djupt beklaga att det blivit som det blivit. Jag inser som domstolschef att det är en klen tröst för anmälaren, men som läget nu är kan tingsrätten inte göra annat än att på alla sätt och vis försöka hindra att liknande situationer inträffar igen. Av skäl som beskrivs nedan är detta dock även fortsatt en utmaning.

Tingsrättens rutiner för utsättning av brottmål under pandemin m.m.

Ovan har formerna för utsättning av brottmål m.m. redovisats. Jag kan konstatera att tillämpliga rutiner osv. är avpassade för, och i stort sett fungerar väl då normala förhållanden råder, dvs. utan pandemi och med tillräcklig bemanning.

Balanssituationen

Tingsrättens balanser har ökat kraftigt under senare tid och då särskilt under år 2020, vilket fått konsekvenser även för det mål som föranlett den nu aktuella anmälan. Under andra halvåret 2020 ökade domstolens balanser med cirka 450 mål. Under senhösten beslutade tingsrätten med hänvisning till pågående pandemi att endast hålla förhandlingar i förtursmål. Detta innebar att ett flertal mål ställdes in. I dagsläget uppgår domstolens balans till knappt 2 300 mål, varav cirka hälften är brottmål. Balanserna har i år börjat minska något, men effekten av att en alltför stor målmängd handläggs av alltför få domare gör att det blivit svårt att prioritera målen sinsemellan. Antalet äldre mål som ska prioriteras ska vägas mot andra mål som av olika skäl kan behöva prioriteras. Mål får ställas mot mål, vilket är problematiskt med hänsyn till det stora antalet och den givna utgångspunkten att lika mål ska behandlas lika.

Det stora antalet mål i balans medför också med nödvändighet att målens omloppstider försämras, vilket är negativt för samhällsmedborgarna. Balanssituationen och den höga arbetsbelastningen påverkar givetvis också den interna arbetsmiljön.

Tillgången på domare m.m.

En starkt bidragande orsak till den ovan redovisade balanssituationen är den brist på domare i tjänst domstolen haft, och har. Tidigare lagman lämnade domstolen i början av juni 2019 och det tog uppemot två år innan ny lagman var på plats. Utöver att vara fullt ut arbetande rådman fick därför aktuell rådman under orimligt lång tid ta ansvar för att, i avvaktan på tillsättning av ny lagman, leda domstolen. Det är i efterhand svårt att se varför det inte vidtogs några verkningfulla åtgärder, framförallt från Domstolsverkets sida, för att skynda på anställningsförfarandet.

Bland övriga ordinarie domare har två varit sjukskrivna i stor omfattning. En så hög sjukfrånvaro under lång tid påverkar givetvis en liten domargrupp mycket. Kortare perioder har domarstyrkan varit i det närmaste halverad (i förhållande till normalläget).

Därtill kan läggas att hovrätten under perioden januari-augusti 2021 inte placerat några fiskaler på tingsrätten.

Sammantaget har domstolen under en mycket lång tid varit underbemannad på domarsidan. Detta i kombination med pågående pandemi och en stegrande arbetsbelastning har lett fram till att domstolen nu står inför stora utmaningar för att komma till rätta med målbanserna.

Hur har domstolen arbetat för att få förstärkningar?

Tingsrätten har under de senaste åren löpande fört diskussioner för att genom Förstärkningsstyrkan få tillgång till förstärkningsdomare och har fått det i viss utsträckning. Detta har varit betydelsefullt, men har inte förmått parera den stora arbetsmängden.

Flera försök har också gjorts att få assessorer på utlån från hovrätten, men dessa försök har varit i det närmaste resultatlösa.

Domstolen har dessutom försökt anställa tf. rådmän, men har inte lyckats då det inte funnits några relevanta sökande. Därutöver har domstolen i mån av tillgång använt sig av pensionerade domare, men av skäl som får tillskrivas pandemin har detta inte alltid fungerat.

Under hösten 2020 försökte domstolen, även det resultatlöst, också få lov att utlysa en ytterligare rådmans tjänst.

Vad gör tingsrätten fortsättningsvis?

För att långsiktigt kunna utföra sitt uppdrag arbetar domstolen nu intensivt på flera områden. Nedan redovisas några av de viktigaste åtgärderna, utan inbördes ordning.

- Med början i maj 2021 har inventering skett av domstolens äldsta mål i syfte att styra dem mot avgörande.
- Sedan april 2021 har en insats planerats tillsammans med Förstärkningsstyrkan med målsättningen att avgöra 200 extra brottmål under hösten (v. 41-48).
- Inom ramen för det löpande budgetarbetet försöker domstolen få medel som svarar mot de långsiktiga behoven.
- Domstolen har utökat antalet notarier med en, och hoppas också kunna anställa en beredningsjurist.
- Utifrån bristen på domare i tjänst har domstolen anmält behov av att ledigförklara ytterligare en tjänst som rådmän.
- Arbetsordningen (fastställd 2018) arbetas igenom; utöver att uppdateras ska den kompletteras med avsnitt om hur och med vilken regelbundenhet målen ska följas upp, inkluderande redovisning inför lagmannen (i kraft den 1 januari 2022).
- Målfördelningen ska ses över med utgångspunkten att fördelningen ska bli mer transparent, långsiktigt hållbar och förutsebar (i kraft den 1 januari 2022).
- Domstolens kvalitetsgrupper ska få direktiv att arbeta utifrån, och antalet grupper ska också utökas.
- Domstolens digitaliseringsgrupp ska få ett utökat uppdrag för att utveckla de digitala arbetsformerna med förhoppning om ökad enhetlighet och effektivitet.

Sammanfattningsvis

Domstolen bedriver nu ett omfattande arbete för att gemensamt åstadkomma en långsiktigt hållbar organisation, med en god arbetsmiljö, i syfte att få förutsättningar att utföra sitt samhällsuppdrag i enlighet med allmänhetens förväntningar. För att lyckas med detta krävs dock att det finns nödvändiga resurser på plats, så att domstolen över tid är självbärande.

Avslutningsvis, och beträffande den aktuella anmälan, får sägas att kritik är befogad, men att det är ett flertal faktorer som tillsammans påverkat domstolen högst ogynnsamt. Detta har fått oacceptabla konsekvenser för anmälaren. Från mitt domstolschefsperspektiv kan jag inte säga annat än att domstolen arbetar intensivt för att klara sitt uppdrag, nu och framöver.

I fråga om handläggningen av JO:s ärende 5061-2021, mål nr B 580-21, uppgav tingsrätten därtill i huvudsak följande:

Tilltalad i mål nr B 580-21 var 17 år gammal och åtalet avsåg olovlig körning. Enligt aktuellt dagboksblad kom stämningsansökan in till tingsrätten fredagen den 19 mars 2021. Måndagen den 22 mars kallade tingsrätten till huvudförhandling att hållas den 8 juni. Förhandlingen ställdes därefter in genom beslut den 21

april. Kallelse till ny huvudförhandling skedde den 7 juli, vilken hölls den 21 juli. Dom i målet meddelades den 28 juli 2021.

[...] Målet sattes ut till huvudförhandling den 8 juni 2021 och ställdes, på grund av domarbrist, in genom beslut den 21 april. Bakgrunden var att tingsrätten fått besked om att få en resurs från Förstärkningsstyrkan varvid beslutades att ett antal extra ting skulle sättas ut på den resursen, där bland annat det aktuella målet ingick. Kort därefter blev en rådman hastigt sjukskriven. Tingsrätten beslutade då att i stället använda resursen från Förstärkningsstyrkan för att täcka upp för den sjukskrivna rådmannen. De planerade extra tingen blev därför inte av. De togs omgående bort från tingsordningen, men av någon anledning kom ändå något mål inte att kallas. Efter det att huvudförhandlingen ställts in har målet stått kvar på förturslistan i avvaktan på eventuell lucka på annat brottmålsting. Målet avgjordes i juli 2021 av annan resurs från Förstärkningsstyrkan.

Tingsrättens bedömning

Enligt anmälaren har denne i samband med att huvudförhandlingen ställdes in fått uppgift om att datum för huvudförhandling ändrats till den 14 december 2021. Tingsrätten har inte kunnat finna någon intern dokumentation av att en sådan uppgift lämnats. Tingsrätten kan naturligtvis inte utesluta att en sådan uppgift lämnats, och om så skett är det givetvis beklagligt. Det kan dock anmärkas att målet avgjordes den 28 juli 2021, dvs. drygt fyra månader efter det att stämningsansökan kom in till domstolen

Beträffande handläggningen i övrigt kan konstateras att målet inledningsvis sattes ut till huvudförhandling i omedelbar anslutning till att stämningsansökan kom in. Beklagligtvis ställdes huvudförhandlingen därefter in på grund av domarbrist. [...] I det här fallet kan jag dock konstatera att huvudförhandlingen ställts in på grund av otillräckliga resurser, vilket fått till följd att tidpunkten för huvudförhandling fördröjts cirka sex veckor. Målet är ett sådant mål som enligt 29 § LUL alltid ska behandlas skyndsamt. Även om målet nu avgjorts efter drygt fyra månader från dagen för stämningsansökan är det givetvis besvärande att någon åtgärd beträffande målets förnyade utsättning till huvudförhandling inte skett i samband, eller i nära anslutning till, den inställda förhandlingen. Mot bakgrund av bestämmelsen i 29 § LUL hade detta varit motiverat.

Såvitt jag kan bedöma får det inträffade i huvudsak tillskrivas den över en längre tid högst ansträngda arbetssituationen på domstolen och de kraftigt ökade målbalanserna. Detta har drabbat anmälaren, vilket jag beklagar. Tingsrätten kommer dock framöver så långt möjligt att säkerställa att 29 § LUL efterlevs, exempelvis genom att i ännu högre utsträckning än tidigare prioritera utsättning av inställda förhandlingar i den typen av mål. Sådana prioriteringar förutsätter att domstolen över tid har resurser som svarar mot arbetsmängden.

Anmälarna fick möjlighet att kommentera tingsrättens remissvar.

Efter att remissvaret kom in tog jag del av två pressmeddelanden som hade publicerats på tingsrättens webbplats under hösten 2020. Av dessa framgick att tingsrätten den 4 november 2020 beslutat att tingsrätten fram till den 13 december 2020 enbart skulle hålla förhandling i brottmål där den tilltalade var häktad eller under 18 år och åtalad för allvarlig brottslighet samt mål om försättande i konkurs. Jag tog också del av en tjänsteanteckning från ett ärende som tidigare hade handlagts hos JO och som avsåg en anmälan mot Uddevalla tingsrätt (dnr 8151-2020). I det ärendet hade en handläggare vid JO i januari 2021 tagit kontakt med en rådman vid tingsrätten som uppgett bl.a. att tingsrätten under våren 2020 beslutat att inga ordinarie brottmål skulle sättas ut

under hela hösten utan att endast mål med frihetsberövade tilltalade, mål som gällde 15–17-åringar och vissa familjemål skulle sättas ut. Detta p.g.a. bristande domarresurser.

Mot bakgrund av dessa uppgifter ombads tingsrätten att närmare redogöra för under vilken period eller vilka perioder tingsrätten inte satte ut mål till förhandling med hänvisning till coronapandemin och vilka måltyper som omfattades. För det fall tingsrätten från och med 2020 beslutat att inte sätta ut mål till förhandling även av andra orsaker än med hänvisning till pandemin ombads tingsrätten att redogöra för vilken period eller vilka perioder det avsett och orsaken till beslutet.

Uddevalla tingsrätt gav in ett remissvar (upprättat av den tidigare tf. lagmannen DD) och anförde bl.a. att det som stod i tjänsteanteckningen inte stämde. I övrigt hänvisade tingsrätten till sitt tidigare remissyttrande och förklarade att den efter de aktuella tidsperioderna hade återgått till att hålla förhandlingar i alla typer av mål.

Jag har slutligen tagit del av domen som tingsrätten meddelade den 11 oktober 2021 i mål nr B 523-19 (mitt ärende med dnr 4547-2021).

Rättslig reglering m.m.

Vissa bestämmelser om handläggningen i brottmål

En rättegång ska genomföras rättvist och inom skälig tid (se 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen, RF, och artikel 6.1 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna). För rättegången i brottmål som avser allmänt åtal gäller att rätten ska bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt (se 45 kap. 14 § rättegångsbalken, RB). JO har vid ett flertal tidigare tillfällen uttalat att det är angeläget att domstolar följer den regeln. Detta bl.a. för att kvaliteten på den muntliga bevisningen ofta blir sämre ju längre tid som går och för att dröjsmål med handläggningen också innebär en påtaglig olägenhet för de inblandade som måste leva i ovisshet och oro sig över utgången (se t.ex. JO 2019/20 s. 365). Därtill förbättras förutsättningarna för en rättssäker process om lagföringen ligger nära i anslutning till den påstådda gärningen, och det har även betydelse för den allmänna laglydnaden att straff så snart som möjligt följer på brott (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken, JUNO Version 92, kommentaren till 45 kap. 14 § och JO 2019/20 s. 66).

Ansvar för att handläggningen bedrivs effektivt

För varje mål och ärende ska det vid varje tidpunkt enligt 15 § första stycket förordningen (1996:381) med tingsrättsinstruktion finnas en ansvarig domare. Av bestämmelsen följer att det måste ankomma på varje domare att hålla sig underrättad om vilka mål och ärenden han eller hon ansvarar för (se JO:s beslut den 30 augusti 2007, dnr 1676-2006). Den närmare ansvarsfördelningen ska

framgå av arbetsordningen och fördelningen ska ordnas så att ansvaret ska kunna utövas på ett effektivt sätt (se 15 § tredje stycket).

Lagmannen ansvarar för verksamheten och ska se till att den bedrivs effektivt och enligt gällande rätt, se 1 § tingsrättsinstruktionen. Högsta domstolen har i en dom förra året uttalat sig närmare om vad detta innebär. I målet hade JO väckt åtal mot en lagman för tjänstefel bestående i att han inte hade vidtagit åtgärder för att komma till rätta med en rådmans långsamma handläggning av flera tvistemål. Av Högsta domstolens avgörande framgår att en lagman ska se till att tingsrätten är organiserad på ett sätt som skapar förutsättningar för en effektiv handläggning av mål och ärenden. Domstolen slog vidare fast att det är lagmannens skyldighet att löpande hålla sig underrättad om arbetsläget och att självmant undersöka förhållandena om det inte ges tillfredsställande förklaringar till att äldre mål inte har avgjorts. (Se NJA 2021 s. 83 samt JO:s beslut i ärendet som finns i JO 2021/22 s. 81.)

Inom ramen för domstolschefens ledningsansvar har lagmannen ett mycket omfattande ansvar för att agera vid långsam handläggning. Av domstolschefens rätt att leda arbetet följer en möjlighet att bestämma vilka mål och ärenden som ska ges prioritet framför andra mål och ärenden. Vid behov kan han eller hon dessutom fatta beslut om avvikelser från vad som normalt gäller vid tingsrätten för fördelning av mål, exempelvis genom s.k. lottningsstopp eller omfördelning av mål. En domstolschef bör också kunna ge direktiv om att ett mål ska vara avgjort vid en viss tidpunkt, vilket dock kan kräva att även andra åtgärder vidtas för att möjliggöra för den enskilde domaren att fullgöra arbetsledningsbeslutet. Lagmannens åtgärder får dock inte vara så långtgående att de kommer i konflikt med domarens självständighet i de dömande och rättstillämpande uppgifterna. Utöver det nu beskrivna kan dröjsmål i handläggningen av mål och ärenden utgöra grund för omfördelning av personalresurserna, t.ex. genom att en berörd enhet får förstärkning i form av ytterligare notarier, beredningsjurister eller domare. (Se bl.a. prop. 2008/09:213 s. 10 och prop. 2017/18:88 s. 31 f., NJA 2021 s. 83 samt JO 2008/09 s. 42.)

Mål med unga tilltalade

För tilltalade som inte har fyllt 21 år gäller att mål alltid ska behandlas skyndsamt (se 29 § första stycket LUL). Det är angeläget ur både den enskildes och samhällets perspektiv. JO har tidigare uttalat att det är synnerligen motiverat att hjälp- och vårdinsatser till följd av brottet ska kunna sättas in så snabbt som möjligt för unga lagöverträdare och att processekonomiska skäl gör sig mindre starkt gällande i mål med underåriga som tilltalade än annars. Vid bedömningen av hur skyndsamt målet ska handläggas har JO vidare ansett att domstolen även bör beakta hur allvarlig brottsligheten påstås vara (se JO:s beslut den 21 december 2010, dnr 6169-2009).

Åtgärder när en huvudförhandling ställs in

Om en planerad huvudförhandling blir inställd av någon anledning måste rätten snarast kalla till en ny huvudförhandling så att målet kan avgöras. Det går inte att generellt säga inom vilken tid en ny förhandling ska sättas ut, utan det är beroende bl.a. av orsaken till att den förra förhandlingen ställdes in, vad saken gäller och hur gammalt målet är. Om det finns någon form av hinder mot att sätta ut målet till en huvudförhandling ska rätten regelbundet bevaka om det kvarstår. (Se t.ex. JO:s beslut den 22 juni 2009, dnr 2718-2009 och JO 2019/20 s. 66.)

Bedömning

Handläggningen av mål nr B 523-19

Av utredningen framgår att stämningsansökan, som avsåg grov kvinnofrids-kränkning innefattande gärningar under perioden september 2015 till juli 2017, kom in till tingsrätten den 11 februari 2020. Tingsrätten bevisstämde, dvs. utfärdade stämning utan att samtidigt kalla till huvudförhandling, dagen efter i målet. Det är naturligtvis positivt att tingsrätten bevisstämde. Men sedan dröjde det ända till den 22 januari 2021 innan tingsrätten kallade till huvudförhandling som skulle äga rum i april samma år. Den 29 mars 2021 ställdes dock huvudförhandlingen in p.g.a. sjukdom och det dröjde till den 19 augusti 2021 innan tingsrätten kallade till ny förhandling som hölls den 1 och den 4 oktober 2021. Dom meddelades den 11 oktober 2021. Det hade då gått ett år och åtta månader sedan stämningsansökan kom in till tingsrätten. I domen dömdes den tilltalade för viss brottslighet till fängelse. Vid straffmätningen beaktade tingsrätten att det i förhållande till brottens art hade förflutit ovanligt lång tid sedan brotten begicks.

Den inledande handläggningen

Tingsrätten har i fråga om den inledande handläggningen uppgett bl.a. att målet fördelades till en ansvarig rådman enligt 15 § tingsrättsinstruktionen för utsättning på lämpligt brottmålsting.

Det aktuella åtalet rörde allvarlig brottslighet och avsåg gärningar som skulle ha ägt rum flera år tidigare. Detta borde tingsrätten enligt min mening ha uppmärksammat särskilt när stämningsansökan kom in och därefter ha gjort ansträngningar för att sätta ut målet till huvudförhandling så snart som möjligt. Det dröjde i stället nästan ett år innan tingsrätten satte ut och kallade till en huvudförhandling i april 2021. Enligt dagboksbladet vidtog tingsrätten under den perioden inte någon åtgärd i målet utöver att hantera en fråga om byte av målsägandebiträde. En sådan passivitet är givetvis inte acceptabel och är inte förenlig med rättegångsbalkens krav om att rätten ska bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt.

AA har uppgett att hon vid ett flertal tillfällen frågade tingsrätten om när huvudförhandling i målet skulle hållas och att hon i augusti 2020 fick besked om att den skulle bli av efter sommaren. Månaden efter fick hon däremot

beskedet att förhandlingen ställts in p.g.a. coronapandemin. Jag kan konstatera att denna uppgift stämmer överens med den muntliga information som JO fick från tingsrätten i ett annat ärende (se det tidigare nämnda ärendet dnr 8151-2020).

Jag noterar emellertid att det saknas anteckningar i dagboksbladet om de kontakter som AA ska ha haft med tingsrätten och att detta inte heller har berörts i remissvaret. Under handläggningen av ett mål ska det fortlöpande registreras vilka handlingar som kommer in till domstolen, vilka åtgärder som domstolen utför i målet och vad som i övrigt förekommer i det (se 5 § förordningen [1996:271] om mål och ärenden i allmän domstol). Sådana kontakter och besked om målets utsättning som AA beskrivit i anmälan bör alltså dokumenteras, vilket oftast lämpligen kan ske genom en anteckning i dagboksbladet.

Tingsrätten har medgett att handläggningen tagit alltför lång tid och som skäl för detta hänvisat till bl.a. domarbrist, kraftigt ökade målbalanser och att tingsrätten p.g.a. coronapandemin under senhösten 2020 beslutade att endast hålla förhandlingar i s.k. förtursmål. Som jag förstår tingsrättens kompletterande remissvar har emellertid inte utsättningen av AA:s mål påverkats direkt av detta, eftersom de åtgärder tingsrätten vidtog endast gällde under en begränsad tid och dessutom i praktiken endast kan ha berört mål som redan var utsatta till huvudförhandling.

Jag kan visserligen ha förståelse för att de omständigheter som tingsrätten pekat på har inneburit att domstolen befunnit sig i ett besvärligt läge. Vare sig sedda tillsammans eller var för sig ger de emellertid en tillräcklig förklaring till varför målet inte sattes ut till huvudförhandling tidigare än vad som skedde, särskilt med hänsyn till vad målet gällde. Jag anser alltså att redan den inledande handläggningen av målet inte är godtagbar.

Handläggningen efter det att målet ställdes in

Efter att huvudförhandlingen hade ställts in fördelade tingsrätten enligt remissyttrandet om målet till en annan rådman. Det framgår inte när den omfördelningen skedde, men jag kan konstatera att tingsrätten inte vidtog några åtgärder för att sätta ut målet på nytt förrän nästan fem månader efter att det första huvudförhandlingstillfället hade ställts in. Det hade då gått ett och ett halvt år sedan åtal väcktes. Jag noterar i det sammanhanget att tingsrätten bekräftat AA:s uppgift om att förhandlingen initialt var planerad att hållas i december 2021.

Tingsrätten har i remissvaret förklarat att rutinen när ett mål ställs in är att målet ska sättas ut på nytt på närmast tillgängliga tid. Eftersom brottmålsting sätts ut enligt en i förväg fastställd tingsordning med förhållandevis lång framförhållning kan det enligt yttrandet medföra en likaledes förhållandevis lång väntetid på ny förhandlingstid.

Enligt min mening framstår de beskrivna rutinerna som bristfälliga och otydliga. Det anges exempelvis inte inom vilken tidsrymd målet ska sättas ut till huvudförhandling eller om det finns anledning att i vissa fall hantera ett inställt mål med viss förtur. Tingsrättens rutiner för utsättning framgår i viss mån av arbetsordningen, men jag vill understryka att det under alla omständigheter är viktigt att sådana rutiner tydligt beskriver hur målen ska fördelas på brottmålstingen och vilka tider som gäller för utsättningar. Rutinerna bör enligt min mening vara skriftliga. Om ansvaret för målen skiftar mellan olika domare måste även den ansvarsfördelningen framgå av ett styrande dokument liksom de objektiva kriterier som gäller för fördelningen av målen (se 4 kap. 11 a § RB, jfr 8 och 15 §§ tingsrättsinstruktionen). Det måste således gå att t.ex. ta reda på vilken domare som ansvarar för ett mål vid en viss tidpunkt.

När det gäller mål som ställs in bör utgångspunkten enligt min mening vara att de omedelbart ska sättas ut på nytt. Som jag tidigare har varit inne på borde det ha skett i det aktuella målet, i synnerhet nu när målet var gammalt redan när det ställdes in. Också det förhållandet att målet gällde äldre påstådda gärningar som kunnat leda till ett förhållandevis långt fängelsestraff om den tilltalade dömts enligt åtalet borde ha medfört att målet behandlades med viss förtur. Att tingsrätten i en sådan situation lät sig nöjas med att sätta ut målet på närmast lediga tid är inte acceptabelt, särskilt mot bakgrund av de väntetider som rådde för utsättningen av brottmålstingen. Tingsrättens passivitet framstår som anmärkningsvärd eftersom målet ställdes in redan en månad före huvudförhandlingen.

Ansvaret för att en korrekt prioritering sker vid utsättningen av ett inställt mål ligger i första hand hos den domare som ansvarar för målet enligt 15 § tingsrättsinstruktionen. Det är emellertid tingsrätten som bestämmer hur arbetet ska organiseras och som framgår under avsnittet om den rättsliga regleringen är det lagmannen som ansvarar för att det finns riktlinjer och rutiner som beskriver hur ett inställt mål ska hanteras.

Sammantaget kan jag konstatera att de åtgärder som tingsrätten har vidtagit såväl före som efter det att huvudförhandlingen i målet där AA var målsägande ställdes in har varit långt ifrån tillräckliga för att det skulle kunna avgöras inom skälig tid. Handläggningen har varit klart bristfällig, vilket delvis berott på att det saknats tydliga anvisningar för utsättningar. Tingsrätten förtjänar kritik.

Handläggningen av mål nr B 580-21

Av utredningen framgår att stämningsansökan kom in till tingsrätten den 19 mars 2021. Tre dagar senare kallade tingsrätten till huvudförhandling som skulle äga rum den 8 juni 2021. Den 21 april 2021 ställdes huvudförhandlingen in p.g.a. domarbrist. Den tilltalade var 17 år gammal när åtal väcktes och målet avsåg ett bötesbrott. Även om det kan ha funnits skäl att ställa in den första huvudförhandlingen skulle den ha ägt rum nästan tre månader efter att åtalet

kom in. En sådan tidsåtgång är enligt min mening på gränsen för vad som är acceptabelt i ett mål med en så ung tilltalad.

Efter att huvudförhandlingen hade ställts in fördes målet upp på tingsrättens s.k. förturslista i avvaktan på att en lucka skulle uppstå på något brottmålsting. Det vidtogs dock inte någon ytterligare åtgärd för att sätta ut målet förrän den 7 juli 2021 när tingsrätten kallade till ny huvudförhandling som genomfördes den 21 juli 2021. Det tog sammanlagt fyra månader för tingsrätten att avgöra målet.

När det finns ett föreskrivet skyndsamhetskrav är det förstås än mer angeläget att domstolen efter att en förhandling ställts in omedelbart sätter ut målet på nytt. Även om den uppstådda situationen tycks ha berott på ett enskilt misstag och målet avgjordes kort efter att tingsrätten kallat till ny huvudförhandling vill jag därför än en gång understryka vikten av sådana skriftliga rutiner för utsättning som jag tidigare har beskrivit. Av dem bör det givetvis härtill framgå hur mål med unga lagöverträdare ska hanteras, exempelvis hur skyndsamt domstolen ska kalla till huvudförhandling i ett fall som det aktuella eller när den unge vid åtalets väckande fyllt 18 men inte 21 år (se 29 § första stycket LUL). Det kan givetvis diskuteras om en handläggningstid om fyra månader är förenlig med skyndsamhetskravet, men med hänsyn till omständigheterna finner jag inte anledning att uttala någon kritik beträffande hanteringen av mål nr B 580-21.

Avslutande synpunkter

Det är tydligt att bristen på domare i förening med antalet öppna mål i hög grad har bidragit till att handläggningstiderna i de granskade målen har dragit ut på tiden. Jag har uppfattat att arbetssituationen på domstolen har varit ansträngd och kan konstatera att Uddevalla tingsrätt under 2021 inte uppfyllt regeringens verksamhetsmål för de allmänna domstolarna – dvs. att 75 procent av brottmålen, exklusive förtursmål, ska ta högst fem månader att avgöra. För tingsrätten uppgick omloppstiden till 13,1 månader vilket är en betydande ökning mot år 2020 när omloppstiden uppgick till 4,5 månader (se Sveriges Domstolars årsredovisning 2021, s. 153). Jag välkomnar de åtgärder som tingsrätten har vidtagit i syfte att långsiktigt kunna utföra sitt uppdrag. Samtidigt finns det enligt min mening skäl för tingsrätten att ytterligare överväga vad som kan göras såväl strukturerat som i de enskilda målen för att de ska kunna avgöras inom skälig tid. Det kan exempelvis handla om att undersöka möjligheten till bevisupptagning när mål ställs in, att genomföra särskilda insatser för mål som kan avgöras utan huvudförhandling eller att i lämplig omfattning avsätta tid för att t.ex. avgöra vissa typer av mål (jfr JO 2019/20 s. 108). Det är naturligtvis av stor vikt att tingsrätten fortsätter det påbörjade arbetet och följer upp om genomförda åtgärder har förbättrat handläggningstiderna och arbetssituationen.

Utifrån de brister som jag iakttagit vid min granskning av de två brottmålen bedömer jag att den rutin som tingsrätten har haft för utsättning av mål har varit

otillräcklig. Det är givet att mål med tidsfrister och övriga mål som ska handläggas enligt 29 § LUL måste prioriteras och att målens ålder har en stor betydelse för när en huvudförhandling måste hållas. Det är emellertid inte tillräckligt att planera utsättningen för övriga brottmål enbart utifrån dess ålder. Enligt min uppfattning måste domstolen ha kontroll över varje enskilt mål och också en plan för när målen ska sättas ut. I den bedömningen kan domstolen behöva beakta om det finns särskilda faktorer som medför att ett visst mål bör prioriteras. Det kan t.ex. handla om att målet avser allvarlig brottslighet eller att de påstådda gärningarna har ägt rum förhållandevis långt tillbaka i tiden. Består huvuddelen av bevisningen av muntliga uppgifter kan domstolen behöva ta det i beaktande eftersom värdet av sådan bevisning ofta försämras över tid. Vid bedömningen bör domstolen vidare vara uppmärksam på att förhållanden i ett mål kan förändras under handläggningstiden. En sådan omständighet kan vara att en eller flera huvudförhandlingar tidigare har ställts in. Om så är fallet bör dessutom skälet till varför förhandlingen ställdes in beaktas.

Härtill måste domstolen se till att det för varje mål finns en bevakning som följs upp med jämna mellanrum. Det är även nödvändigt att tidigare försök att sätta ut målet eller andra omständigheter som gör att handläggningen försenats blir dokumenterade i akten (se 5 § förordningen om mål och ärenden i allmän domstol). Det underlättar för domstolen att bedöma vilka åtgärder som behöver vidtas för att sätta ut målet till förhandling på nytt, och möjliggör en granskning av handläggningen i efterhand, såväl extern som intern. En sådan dokumentation kan helt enkelt vara värdefull i tingsrättens verksamhetsutveckling.

Jag noterar avslutningsvis att de två mål jag har granskat handlades under den period då samhället genomgick och påtagligt påverkades av coronapandemin. Det framkommer av utredningen att smittspridningen av covid-19 och de åtgärder som tingsrätten vidtog för att förhindra smittspridning också påverkade utsättningen av mål generellt. Uddevalla tingsrätt valde att under en period om i vart fall två månader (november och december 2020) ställa in samtliga fria brottmål. Handläggningen av de aktuella målen tycks dock inte direkt ha påverkats av det beslutet, och jag avstår från att uttala mig närmare om tingsrättens ställningstagande och de olika uppgifterna om detta.

Under pandemin noterade jag att Uddevalla tingsrätt inte var den enda domstol som valde att ställa in mål med hänsyn till pandemin. Enligt en rapport från Brottsförebyggande rådet ökade visserligen antalet avgjorda brottmål under 2019 och 2020 mer än under tidigare år, och det samtidigt som antalet inkomna mål ökade. Rapporten visar att domstolarnas målavverkning under pandemin har varit tillfredsställande men även att det är de enklare, mindre omfattande och resurskrävande målen som avgjorts i större omfattning än tidigare år. Avgörandet av större och mer komplexa mål sköts följaktligen i större utsträckning fram under 2020, och det till följd av svårigheter att genomföra dem under pandemin. (Se Brå-rapport 2021:4 Pandemins inverkan på flödet i

rättskedjan, s. 43.) Jag utgår från att detta kan komma att påverka både balanserna och arbetsläget i de allmänna domstolarna framöver.

Jag har givetvis förståelse för att den dömande verksamheten påverkas av en pandemi och att en domstol liksom alla andra verksamheter måste vidta åtgärder för att minska smittspridningen. Detta gäller naturligtvis i förhållande till dem som är kallade till eller annars besöker domstolen, liksom till dess personal. I en sådan situation är det emellertid synnerligen viktigt med strategier och rutiner för hur mål ska prioriteras och vad som gäller för avgörande utan huvudförhandling och sammanträden via videolänk eller telefon. Jag vill avslutningsvis understryka att domstolens kärnverksamhet är att avgöra mål och att även under en pandemi se till att enskilda får sin sak prövad inom de tidsramar som lagstiftningen ställer upp (jfr mitt beslut i JO 2021/22 s. 624).

Ärendena avslutas.